

Asia: VN/32207/2022

Arviomuistio etäyhteyksistä oikeudenkäynneissä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Aluksi

Arviomuistiossa on käsitelty perusteellisesti ja kattavasti etäyhteyksien käyttöön liittyviä kysymyksiä ja pohdittu sääntelyn kehittämistarpeita. Hovioikeus antaa lausuntonsa arviomuistiosta yleisten tuomioistuinten näkökulmasta.

Soveliaisuusharkinnasta

Hovioikeuden näkemyksen mukaan soveliaisuusharkinnan tulee olla jatkossakin lähtökohta harkittaessa etäyhteyksien käytön mahdollisuutta. Kyse on tuomarin tekemästä kokonaisharkinnasta, jossa tulee ottaa huomioon muun ohella etäyhteyksien käytön tarkoituksenmukaisuus, osallistumisoikeuksien riittävä toteutuminen, ratkaisukokoonpanon toimintakyky, oikeudenkäynnin julkisuuden turvaaminen sekä tekniset näkökohdat.

Olennaista on se, että asianosainen voi tosiasiasa osallistua oikeudenkäyntiin tehokkaasti. Muistiossa todetuin tavoin tämä tarkoittaa erityisesti sitä, että videoyhteys on laadultaan riittävä ja asianosaisella on mahdollisuus kuulla ja nähdä muut oikeudenkäyntiin osallistuvat sekä käyttää puheenvuoroja. Asianosaisen mahdollisuus luottamukselliseen neuvonpitoon avustajansa kanssa tulee ottaa prosessin johdossa asianmukaisesti huomioon.

Asianosaisten osallistumismahdollisuuksien tasapuolisuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota tilanteisiin, joissa osa asianosaisista on paikalla fyysisesti ja osa etäyhteyksin. Sinänsä erilaisilla osallistumuodoilla ei pitäisi olla merkitystä, mutta asia on syytä tiedostaa ja ottaa prosessinjohtossa huomioon.

Tuomioistuimen tulee myös huolehtia siitä, että oikeudenkäynnin julkisuus toteutuu asianmukaisesti etäyhteyksiä käytettäessä. Tämä toteutunee käytännössä helposti silloin, kun oikeudenkäynti pidetään oikeuspaikassa, josta on videoyhteys etäyhteyksien päähän ja oikeuspaikalle on vapaa pääsy.

Hovioikeuden näkemyksen mukaan asian laajuus ja monimutkaisuus tai riidan intressi eivät sinänsä estä etäyhteyksien hyödyntämistä. Asian laajuus näkyy kuitenkin usein oikeudenkäynnin kestossa, ja useamman päivän kestävät etäistunnot voidaan kokea raskaammiksi kuin istuntopaikassa pidettävät istunnot. Lisäksi asianosaisten suuri lukumäärä voi muodostua etäkuulemistilan näkökulmasta haastavaksi. Kaikkien asianosaisten tulee näkyä kamerassa, ja avustajille on oltava riittävästi työskentelytilaa. Tulkin käyttöä vaativissa tilanteissa on lähtökohtana, että tulkki ja tulkattava ovat samassa tilassa. Puhelintulkkaukset voi poikkeuksellisesti tulla kysymykseen.

Hovioikeus ei näe perusteita sille, miksi vakavammissa tai merkittävämmissä asioissa julkinen intressi vaatisi fyysistä osallistumista istuntoon, jos asia voidaan käsitellä tarkoituksenmukaisemmin etäyhteyksiä käyttämällä ja oikeudenkäynnin julkisuus turvataan.

Arviomuistiossa esitetty pohdinta tuomioistuimen arvovalan säilymisestä etäyhteyksiä käytettäessä on perusteltu. Tuomioistuimen arvovalta perustuu lopulta kuitenkin muihin kuin ulkoisiin seikkoihin: ratkaisun perusteluihin ja kokemukseen siitä, että on tullut asiassa asianmukaisesti kuulluksi.

Prosessinjohton kannalta etäyhteyksien käyttäminen on käytännössä osoittautunut jossain määrin ongelmalliseksi silloin, kun tuomioistuimen ja etäyhteyksien päässä olevien asianosaisten välille ei syystä tai toisesta synny luontevaa yhteyttä. Tämä on ennen kaikkea tekninen kysymys, jossa esimerkiksi etäkuulemistilan koko, rakenne, kameran suuntaaminen ja näytöllä näkyvä videon koko voivat olla ratkaisevassa asemassa. Myös mahdolliset viiveet äänen siirtymisessä hankaloittavat prosessia. Kysymys on myös näkökulman muuttamisesta. Tuomarien on löydettävä uusi tapa johtaa prosessia niin, että tuomioistuimen arvovalta ja luottamus oikeuslaitoksen toimintaan säilyvät, vaikka ulkoisten puitteiden tuoma tuki menetetäänkin.

Teknisillä ratkaisuilla ja niiden varmuudella on edellä todetusti ratkaiseva merkitys asiassa. Tekniikan kehittämiseen, tilojen suunnitteluun, kameroiden käyttämiseen ja koulutukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Tekniikan kehittyessä täysin virtuaalinen oikeudenkäynti näyttäytyy tulevaisuudessa mahdolliselta.

Etäyhteyden käyttämisen etuja

Arviomuistiossa on nostettu kattavasti esiin etäyhteyksien käyttämisen puolesta puhuvia seikkoja. Etäyhteyksien käytön mahdollistama oikeudenkäynti on usein helpommin järjestettävissä kuin oikeudenkäynti, jossa asianosaisten ja avustajien täytyy tulla samaan paikkaan usein pitkienkin matkojen päästä. Etäyhteydet mahdollistavat tarvittaessa avustajan osallistumisen toiseen pääkäsittelyyn saman päivän aikana, kun siirtymiin ei mene aikaa. Samalla etäyhteyksien käyttäminen vähentää oikeudenkäyntikulujen määrää. Etäyhteyksien käyttö lisää myös turvallisuutta niissä tapauksissa, joissa asiaosaisia ei syystä tai toisesta haluta samaan tilaan.

Näiden käytännöllisten näkökohtien lisäksi hovioikeus pitää merkittävänä etäyhteyksien puolesta puhuvana seikkana sitä, että oikeuspsykologisen tutkimustiedon valossa asianosaisten ja todistajien kertomusten luotettavuus voi olla jopa parempi silloin, kun heitä kuullaan etäyhteyden välityksellä. Oikeudenkäynnin aiheuttama psyykinen kuormitus asianosaisille ja todistajille on tällöin usein pienempi, ja asioita on helpompi palauttaa mieleen. Etäyhteyksien käytön sääntelytyössä tulisivin olla jatkossa vahvemmin mukana oikeuspsykologinen ja asiakaslähtöinen näkökulma.

Tuomarin etäosallistuminen

Turun hovioikeus toimittaa pääkäsittelyt pääsääntöisesti Turussa hovioikeuden omissa tiloissa. Poikkeuksellisesti hovioikeuden pääkäsittelyjä on voitu järjestää myös muualla, käytännössä Tampereella ja Maarianhaminassa.

Hovioikeuden näkemyksen mukaan tuomarin etäosallistumisen niin valmisteluistunnossa kuin pääkäsittelyssäkin tulisi olla arviomuistiossa ehdotetuin tavoin harkinnanvaraista ja poikkeus pääsäännöstä. Sen tulisi kuitenkin olla perustellusta syystä mahdollista, kunhan se harkitaan tarkoituksenmukaiseksi ja soveliaaksi. Tällainen tilanne voisi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun tuomarille ilmenee viime hetkellä este osallistua istuntoon fyysisesti eikä toista tuomaria ole enää mahdollista saada tilalle ja istunnon toteutuminen tai tuomioistuimen päätösvaltaisuus tästä syystä vaarantuu. Perusteltu syy pääsäännöstä poikkeamiseen voi olla myös esimerkiksi tuomariin kohdistuva terveysriski.

Hovioikeuden näkemyksen mukaan monijäsenisessä ratkaisukokoonpanossa voisi olla perusteltua mahdollistaa joustavammin tuomarin osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteyksin ainakin silloin, kun kyseinen tuomari ei toimi istunnon puheenjohtajana. Yhden tuomarin kokoonpanossa tuomarin osallistumista etäyhteyksin tilanteessa, jossa istuntosaliin on tulossa muita istuntoon osallistuvia, ei ole perustetta kategorisesti kieltää. Käytännössä tilanne ei poikkea tavallisesta etäoikeudenkäynnistä, jossa tuomari on yksin istuntosalissa ja asianosaiset osallistuvat etäyhteydellä

toisesta tuomioistuimesta. Tuomarin osallistumismuoto ei saisi kuitenkaan aiheuttaa sekavuutta oikeudenkäynnin järjestämisessä ja johtamisessa. Ratkaisukokoonpanon neuvottelut onnistuvat myös etäyhteyksien välityksellä. Etäyhteydellä osallistuvan tuomarin havainnointimahdollisuudet ovat pitkälti riippuvaisia teknisistä ratkaisuista, kuten muissakin etäyhteystilanteissa. Tuomarin etäosallistumista koskevien säännösten tulisi koskea hovioikeudessa myös esittelijöitä.

Asianosaisen suostumusedellytyksen keventäminen

Hovioikeus pitää perusteltuna arviomuistiossa esitettyä näkemystä, jonka mukaan suostumusedellytyksestä olisi mahdollista luopua riita-, hakemus- ja rikosasioissa. Hovioikeus pitää yhtenä vaihtoehtona mallia, jossa suostumusta ei edellytettäisi, mutta asianosaiset voisivat aina vaatia, että he saavat osallistua oikeudenkäyntiin oikeussalissa. Tällöin asianosainen voitaisiin velvoittaa osallistumaan oikeudenkäyntiin etäyhteyksin vain perustellusta syystä. Suostumusedellytyksestä tulisi olla mahdollista poiketa tietyissä tilanteissa, kuten silloin, kun asianosaisen fyysinen läsnäolo vaarantaa turvallisuuden, johtaa kohtuuttomiin järjestelyihin tai pitkittää kohtuuttomasti oikeudenkäynnin järjestämistä.

Etäyhteyden käytön edellytysten keventäminen

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa N:o 861/2007 eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä todetaan, että etäyhteyksiä tulee käyttää, paitsi jos tällaisen tekniikan käyttö on epäasianmukaista asiaan liittyvien erityisten olosuhteiden vuoksi ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta (8 artikla). Nykyinen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n säännös on kirjoitettu näkökulmasta, jossa etäyhteyksien käyttäminen muodostaa poikkeuksen pääsäännöstä. Etäyhteyksien käytön yleistymisen tuomioistuimissa ja tekniikan kehittyminen edellyttävät näkökulman muutosta myös säännösten osalta.

Hovioikeuden näkemyksen mukaan suullisen todistelun vastaanottamiselle asetetut lisäedellytykset eivät ole enää tarpeellisia. Arviomuistiossa todetuina tavoin henkilöä voidaan videoneuvottelussa kuulla siten, että tilanne on pitkälti samankaltainen kuin kuultaessa henkilöä istuntosalissa. Oikeuspsykologisesta näkökulmasta erityisesti kertomuksen uskottavuutta koskeva oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n 1 momentin 3 kohta ei ole enää perusteltu. Oikeuspsykologisen tutkimustiedon valossa kuultavan kertomuksen uskottavuuden arvioinnin kannalta sillä, kuullaanko henkilöä istuntosalissa vai etäyhteyden kautta, ei ole merkitystä. Kuultavasta tehtäviä havaintoja tärkeämpää on kertomuksen sisältö itsessään. Kuulemisolosuhteiden asianmukaisuus tulee varmistaa ja ottaa huomioon tuomarin prosessinjohtajana. Muut momentissa mainitut edellytykset voitaisiin jatkossa ottaa huomioon osana soveliaisuusharkintaa.

Arviomuistiossa on keskitytty ensisijaisesti videoneuvotteluun etäyhteyden välineenä. Hovioikeus toteaa, että samassa yhteydessä olisi perusteltua pohtia myös puhelinkuulemisen käyttöedellytysten laajentamisesta nykyisestä ottaen huomioon erityisesti henkilötodistelun luotettavuuden arvioinnista arviomuistiossa todettu.

Pakkokeinojen soveltamisalan laajentaminen

Arviomuistiossa esitetyt johtopäätökset pakkokeinojen käyttämisestä valmisteluistunnossa ja pakkokeinojen käytön rajaamisesta viranomaisessa tapahtuviin etäoikeudenkäynteihin ovat perusteltuja ja kannatettavia.

Sääntelyn yhdenmukaistaminen ja kokoaminen

Sääntely olisi sen selkiyttämiseksi perusteltua yhdenmukaistaa ja koota yhteen samalla, kun etäyhteyksien käytön edellytyksiä kevennetään.

Lopuksi

Etäyhteyksien käyttämisen sääntelyä on syytä kehittää käytännön oikeudenhoidon tarpeita paremmin vastaavaksi. Sääntelyn tulisi mahdollistaa etäyhteyksien joustava käyttäminen aina silloin, kun se on tarkoituksenmukaista ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset täyttyvät.

Presidentti Pekka Määttä

Asessori Jenni Ranta-aho

Ranta-aho Jenni
Turun hovioikeus